

T U R I N Y S

I SKYRIUS 7

Pradžia 8 / Stalinas ir Hitleris 13 / Išvykimas iš Petrogrado 20 / Atokvėpis Kijeve 25 / Katės ir pelės žaidimas 29 / Pakto genezė 35 / Svaričevka 41 / „Tarp senų partijos bičiulių“ 47 / Sutartis – trišalė ar keturšalė? 53 / Susitikimas su Šulenburgu 56 / „Žiaurus romanas“ 60 / Raudonasis direktorius 67 / Lenino mirtis 75

II SKYRIUS 81

Pirkimų komisija 82 / Krupo gamykloje 84 / „Puodelis arbatos“ 87 / Hiugelio vila 97 / Kaip viskas buvo 102 / Išvyka į Roterdamą 111 / „Linksmasis kampelis“ 117 / Liuteronų gatvė 120

III SKYRIUS 124

Ir vėl Roterdame 125 / Nataša 132 / Areštas 138 / Sugrįžimas į Maskvą 146 / Susitikimas su Mikojanu 150 / Išlaisvinimas 155 / Narkomo referentas 161 / Naktinis iškvietimas į Kremlių 168

IV SKYRIUS 175

Badas Ukrainoje 176 / Parodomasis kolūkis 184 / „Raudonoji kapela“ 195 / Iš Ankaros – į Maskvą 210 / Kambarys Kremliuje 217 / Rasti kaltus! 225 / Bila Cerkva 231 / Molotovo „isterijos priepuolis“ 239 / Prieškaris 244

V SKYRIUS 254

Stalinas ir Ruzveltas 255 / Tolimuosiuose Rytuose 267 / Rekomendacija lenkams 278 / Japonijos žemėlapis 281 / Bombos faktorius 285 / Vyriausiajame jūrų štabe 290 / „Bremen“ Murmanske 292 / Jaltos konferencijos patirtis 296 / Dniepro flotilė 299 / Misis Paips prisipažinimas 302 / Tėvų namai 307 / Priešmirtinė Ruzvelto telegrama 309

VI SKYRIUS 312

Stalinas ir Čerčilis 313 / „Vokiečių nebijokite!“ 317 / Stalino bute 322 / Antras Čerčilio vizitas į Maskvą 326 / Širdingas „TAIP“ 331 / Mirties nuosprendis Litvinovui 339 / Patikrinta – minu nėra! 345

VII SKYRIUS 354

Berijos pranešimas 355 / Polina dar gyva! 364 / Naujieji laikai 368 / Stalino mirtis 373 / Jozefo Virto rekomendacijos 379 / Susitikimas su Čžou Enlajumi 393 / Post Scriptum 400

Sovietų Sąjunga nekapituliuos ir kausis prieš fašizmą iki pergalės. Per kitą susitikimą Stalinas žadėjo Hopkinsui pateikti išsamius duomenis apie Sovietų Sąjungos ginkluotės ir karinės įrangos poreikį. Dėl šios priežasties Molotovas su Mikojanu ir kariuomenės ekspertais dabar pluša rengdami dokumentus.

Pokalbio su amerikiečių emisaru – pirmuoju aukšto rango asmeniu, atvykusi iš JAV į Maskvą po Hitlerio įsiveržimo – turinys ryte bus atskleistas Politbiuro nariams. Man patikėta sutikrinti parengto protokolo tekstą su Litvinovo, vertusio šiame pokalbyje, brūkštelėtomis pastabomis.

Viena vieta Litvinovo užrašuose man kelia pasidomėjimą. Stalinas pasakė Hopkinsui, kad Vokietija netikėtai užpuolė Sovietų Sąjungą. Jis, Stalinas, manė, kad Hitleris nesmogs būtent dabar. Nors visiems mums Stalinas – neginčytinas autoritetas, man sunku sutikti su tokiu jo teiginiu. Ar galėjo taip būti? Juk mūsų pasiuntinybė Berlyne turėjo patikimos informacijos apie rengiamą įsiveržimą. Žinojo net tikslią datą – birželio 22-osios naktis. Šiuos duomenis persiuntė į Maskvą. Nejaugi Stalinui to nepranešė? Informaciją teikė ne tik pasiuntinys Vokietijoje Dekanozovas, bet ir karo atašė Tulikovas su jūrų pajėgų atašė Voroncovu. Kiekvienas turėjo patikimą šaltinį, visi duomenys sutapo.

Nenuginčijami faktai, kurie dabar yra paviešinti, liudija, kad Stalinas puikiai žinojo apie rengiamą puolimą. Signalai iš Berlyno buvo ne viskas, jį perspėjo Čerčilis (Winston Churchill) ir Richardas Zorgė (Richard Sorge) iš Tokijo. Jis turėjo tikslus duomenis apie vokiečių ginkluotųjų pajėgų telkimosi prie SSRS sienų pabaigą, Vermachto dalinių mobilizaciją ir pasirengimą atakuoti. Kai Rudolfo Heso (Rudolf Hess), Hitlerio dešinėsios rankos, lėktuvas nusileido Anglijoje, Stalinas gavo dar vieną grėsmės mūsų šaliai įrodymą: sovietų žvalgas Kimas Filbis (Kim Philby), ėjęs aukštas pareigas britų slaptojoje tarnyboje, perdavė į Maskvą informaciją apie būsimą SSRS užpuolimą. Hesas, paskelbęs šį faktą, mėgino gauti Didžiosios Britanijos pažadą nesikišti į konfliktą.

Ir pagaliau birželio 21-osios naktį ant „šeimininko“ stalo atsidūrė pranešimas apie perbėgėlius, kurie, rizikuodami gyvybe, perplaukė Bugą ir Dniestrą. Jie paskutinę akimirką norėjo įspėti sovietų karo vadus apie įsiveržimą, prasidėsiantį už kelių valandų.

Bet Stalinas niekuo netikėjo. O kai įvyko tai, apie ką buvo perspėtas, degė iš gėdos: visažinis ir visaregis „tautų vadas“ staiga pasirodė esąs aklas.

Be jokios abejonės, Stalinas suprato – Hopkinsas, nors ir bendrais bruožais, yra informuotas apie iš Maskvos gautus perspėjimus. Pareiškęs apie „netikėtą užpuolimą“ Stalinas turbūt norėjo užkirsti kelią gluminantiems svečio iš JAV klausimams. Bet ką apie šią gudrybę pagalvojo toks išvalgus žmogus kaip Hopkinsas? Jis juk negalėjo pripažinti, kad griežtoje staliniėje valstybės struktūroje pavaldiniai išdrįs nuslėpti tokią svarbią informaciją nuo „išmintingojo vado“. Tada Hopkinsui derėtų tuo pasidomėti. Bet jis mandagiai nutylėjo.

Kalbant apie šį epizodą svarbu pabrėžti ypatingą Stalino požiūrį į Hitlerį. Jie niekada nebuvo susitikę. Bet Stalinas laukė šio susitikimo, nes jautė savotišką trauką nacių diktatoriui. Sprendžiant iš Hitlerio pasisakymų, jis taip pat labai vertino Staliną. Jiedu turėjo daug bendro. Sutapo masių valdymo metodai.

STALINAS IR HITLERIS

Dirbdamas nacistinėje Vokietijoje 1940 metais mačiau pribloškiančią paveikslą. Toks pat „vado“ kultas, tokie patys masiniai susibūrimai ir paradai, kurių dalyviai nešė fiurerio portretus, o vaikučiai įteikdavo gėlių puokštes. Labai panaši pompastiška architektūra, herojinė tematika dailėje, primenanti mūsų socialistinį realizmą. Hitleris, kaip ir Stalinas, sukiojo į koncentracijos stovyklas ir sunaikino visus kitaminčius, o tada, pasitelkęs intensyvią ideologinę propagandą, pelnė minios dievinimą.

Stebėjau parodą Berlyne prie Pergalės kolonos, surengtą pergalingoms Vermachto divizijoms grįžus iš Prancūzijos. Stovėjau netoli tribūnos ir mačiau, kaip žmonės tiesė rankas į pravažiuojantį „mersedesu“ Hitlerį. Moterys kėlė kūdikius, kad fiureris juos paliestų. Nekęsdamas tautos jis mokėjo jai pataikauti vadindamas „valdovų rase“. Pataikavo ir Stalinas – tėviškai šypsojosi žygiuojantiems pro Lenino mauzoliejų ir juos vadino „komunizmo statytojais“. Tuo pat metu patyliukais pravardžiavo kvailiais.

A. Hitleris „mersedesu“ važiuoja pro jį sveikinančias minias.

Tada aš net mintyse negalėjau lyginti šių dalykų tarpusavyje. Aš daug ko nežinojau ir nepajėgiau suvokti žiaurios tokių sutapimų prasmės. Juk Vokietijos ir mūsų tikslai iš principo skyrėsi: Stalinas ragino sovietų piliečius kurti socialistinę visuomenę, kurioje visi bus lygūs ir laimingi. Beje, tai jam nesutrukdė perkelti į Sibirą atskirų tautų ir sunaikinti milijonus žemdirbių. Hitleris paskelbė „tūkstantmetę valdovų rasės imperiją“. Tačiau savo rankomis įstūmė vokiečių tautos žiedą į karo mėsmalę ir, su maniaikišku užsispyrimu tęsdamas „kovą už sunaikinimą“, sugriovė neįkainojamus germanų kultūros paminklus.

Pirmą kartą Hitlerį išvydau iš arti, kai su Molotovu įžengėme į jo kabinetą imperijos kanceliarijoje Berlyne 1940 metų lapkričio 12 dieną. Fiureris maudėsi šlovės spinduliuose, o jo galia buvo pasiekusi viršūnę: visa Rytų

Europa gulėjo jam po kojomis. Prancūzija nugalėta. Anglai, pasislėpę savo salose, laukė paties blogiausio. Žinodamas vokiškosios karo mašinos jėgą, Hitleris atrodė arogantiškas ir išpuikęs. Stalinas, priešingai, visus priblokšdavo apsimestiniu kuklumu ir santūrumu. Jis irgi turėjo beribę valdžią, šimtus milijonų pavaldinių, tik nemanė, kad reikia tai afišuoti.

Kai įėjome, Hitleris kabinete buvo vienas. Jis sėdėjo prie milžiniško rašomojo stalo, palinkęs virš kažkokių dokumentų. Bet iš karto pakėlė galvą, greitai atsistojo ir mažais žingsniais atėjo prie mūsų. Susitikome kambario viduryje. Mes – tai Molotovas su savo pavaduotoju Dekanozovu, taip pat Pavlovas ir aš – abu vertėjai. Fiureris kiekvienam ištiesė ranką. Šaltas ir drėgnas delnas kėlė nemalonų jausmą – lyg liestum reptiliją. Rankos paspaudimas buvo glebus ir silpnas. Tuo Hitleris priminė Staliną, šį veiksmą atlikdavusį paprastai ir abejingai.

Tikėtina, kad, matyt, esu vienas iš nedaugelio gyvųjų, kurie spaudė ranką ryškiausiems Antrojo pasaulinio karo metų politikams: Stalinui, Hitleriui, Čerčiliui, Ruzveltui, Čžou Enlajui. Jie buvo labai skirtingi. Čerčilio rankos – didelės, tačiau minkštos ir šiltos, o paspaudimas – apgaubiantis ir lyg guodžiantis. Ruzveltas sveikindavosi energingai, staigiai ištiesdamas ranką, kurioje jautei ypatingą jėgą. Paprastai taip daro žmonės, kenčiantys dėl kojų negalavimų. Čžou Enlajaus rankos paspaudimas buvo gana tvirtas, bet švelnus, draugiškas. Gali būti, kad visa tai – tik subjektyvūs pojūčiai, bet aš atsimenu būtent taip.

Imperijos kanceliarijoje išgirdau savotišką fiurerio komplimentą. Hitleris, matyt, nesitikėjo išgirsti mano berlynietiško akcento, todėl, vos pradėjus versti Molotovo žodžius, kad jis džiaugiasi susitikęs su Reicho kancleriu, įdėmiai pažvelgė į mane ir staiga paklausė:

– Jūs vokiečiai?

– Ne, – atsakiau ir paskubėjau pasakyti Molotovui, apie ką kalbama. Tikėjausi, kad abu lyderiai atnaujins pokalbį, bet fiureris nenusiramino.

– Jūs vokiečių tautybės?

– Ne, aš rusas.

– Negali būti, – nustebo Hitleris.

Atsisukęs į Molotovą pakvietė prie žemo apskrito stalo, aplink kurį stovėjo sofa ir krėslai.

Pasibaigus Molotovo ir Hitlerio dialogui, išėjome iš kabineto. Hitleris palydėjo iki išėjimo. Ašėjau greta ir verčiau jų bendro pobūdžio replikas. Kiti delegacijos nariai gerokai nuo mūsų atsiliko. Prieš atsisveikindamas Hitleris paspaudė narkomui ranką ir ištarė:

– Aš laikau Staliną didžia asmenybe. Taip pat pataikauju sau žinodamas, kad mano vardas bus įamžintas istorijoje. Todėl savaime suprantama – du tokio lygio politiniai veikėjai turi susitikti. Pone Molotovai, prašau jūsų perduoti ponui Stalinui linkėjimus ir mano siūlymą surengti susitikimą netolimoje ateityje...

Žinoma, Molotovas, grįžęs į Maskvą, perdavė Stalinui Hitlerio žodžius. Atrodo, kad dėl šio kvietimo Stalinas didžiąja dalimi ir suklydo apskaičiuodamas Vokietijos įsiveržimo į SSRS terminą.

Be abejo, „tautų vadui“ padarė įspūdį aukštas fiurerio įvertinimas. Jis irgi jau seniai buvo pasirengęs šlovinti Hitlerį. Jų varžymąsi lydėjo abipusis susižavėjimas. Kai 1934 metais Hitleris atsikratė bendražygio SA vadovo Ernsto Remo (Ernst Röhm) ir kitų smogikų vadų, Stalinas įvertino šias

V. Molotovas susitinka su Trečiojo reicho fiureriu A. Hitleriu. 1940 m. lapkritis.

kruvinas skerdynes. Mikojanas man pasakojo, kad per pirmąjį Politbiuro posėdį po Remo nužudymo Stalinas pasakė:

– Girdėjote, kas Vokietijoje įvyko? Šaunuolis Hitleris! Štai kaip reikia elgtis su politiniais priešininkais!

Tai buvo 1934 metų vasarą. O gruodžio mėnesį nužudė Stalino bendražygį Kirovą, ir, kaip žinome šiandien, šio nusikaltimo gijos siekia „tautų vadą“. Po Kirovo mirties prasidėjo žiaurios represijos prieš senąją Lenino gvardiją (artimiausius Lenino sekėjus – *vert. past.*), Raudonosios armijos karininkų, technikos specialistų, inteligentų naikinimas. Kruvinasis teroras palietė milijonus niekuo nekaltų žmonių...

Ir čia tarp Stalino ir Hitlerio yra daug bendro. Remą paskelbė „priešu“, „išdaviku“ ir pažymėjo gėdos žyme. O Romelį (Erwin Rommel), kurį Hitleris privedė prie savizudybės, palaidojo iškilmingai. Stalinas įsakė sušaudyti Buchariną, „partijos numylėtinį“, pavadinęs jį, anot Lenino, „liaudies priešu“. O, pavyzdžiui, savo draugą Sergo Ordžonikidzę privertęs nusišauti, pasakė graudulingą kalbą prie karsto ir ant peties nešė urną su jo pelenais. Kaip ir urną su Kirovo pelenais.

Viskas, kas vyko Sovietų Sąjungoje ketvirtajame dešimtmetyje, galėjo sukelti neigiamą valdančiųjų Vakarų demokratijų požiūrį. Stalininės represijos sustiprino jų pasibjaurėjimą Spalio revoliucija Rusijoje. Bet Hitleriui tie susidorojimai darė įspūdį. Viena vertus, represijos davė papildomą pagrindą šantažuoti Vakarų politikus „bolševizmo grėsme“, antra vertus, silpnino protestus prieš nacių vykdytą komunistų ir visų kitaip mąstančių persekiojimą. Nemaža dalis Vakarų politikų įtikėjo, kad geriau hitlerinis nacionalsocializmas negu stalininis komunizmas. Tuo pat metu fiureris žavėjosi Stalino negailestingumu. Juk ir jam ši savybė buvo nesvetima.

Ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje tapo aišku, kad Anglija ir Prancūzija vengia pasirašyti su Sovietų Sąjunga rimtą susitarimą dėl fašistinės agresijos užkirtimo. Tada Stalinas vis dažniau ėmė žvilgčioti Berlyno pusėn. Patirtis Ispanijos pilietiniame kare, kai nė viena valstybė, išskyrus SSRS, nepadėjo teisėtai respublikos vyriausybei, kai Hitleris ir Mussolini (Benito Mussolini), pasinaudoję Vakarų valstybių „nesikišimo politika“, sugebėjo netrukdomi remti generolą Franką (Francisco Frank) ir galų gale paskirti jį šalies vadovu – visa tai parodė Stalinui, kieno pusėje yra jėga.

O jėgą jis gerbė. Neteisėtas Austrijos prijungimas prie nacistinės Vokietijos ir Miuncheno suokalbis tik patvirtino, kad Vakarų politikai pasirengę atleisti Hitleriui viską, jei tik jis vykdys įsipareigojimus, duotus savo „evangelijoje“ – „Mein Kampf“ – ir sunaikins bolševizmą. Matyt, būtent tada Stalinas ėmė galvoti, ar įmanoma su fiureriu susitarti draugiškai. Litvinovas negalėjo dalyvauti sandoryje su nacių Vokietija, nes buvo žydas, be to, rėžė ugningas antifašistines kalbas Tautų Lygoje.

Užsienio reikalų narkomu buvo paskirtas Molotovas, dešinioji Stalino ranka. Savo ruožtu Hitleris irgi padarė išvadą, kad lengviau pelnyti pergalės Vakaruose nei Rytuose. Jam nebuvo paslaptis, kad kovinė Prancūzijos dvasia galutinai nuslopo, kaip dažnai atsitinka nugalėtojams. Tiesa, Reino pakrante driekėsi sunkiai įveikiama Mažino (Maginot) linija, bet ją įmanoma apeiti puolant per Nyderlandus ir Belgiją. Nugalėjęs Prancūziją, fiureris buvo pasirengęs susitarti su Anglija, kuri nelabai norėjo kariauti. Bad Godesberge ir Miunchene vyko fiurerio ir Čemberleno (Neville Chamberlain) susitikimai, atrodė, kad ministrą pirmininką bus lengva šantažuoti. Didžiosios Britanijos neutralizavimas galų gale leistų susidoroti su Rusija. O kol kas reikia pamėginti rasti bendrą kalbą su Stalinu.

Vokiečių ir sovietų suartėjimas atrodė vis labiau įmanomas...

Vis dėlto Kremliuje nutarta dar kartą pamėginti susitarti su Didžiąja Britanija ir Prancūzija. Prasidėjo derybos, kurios nežadėjo nieko gero – anglų ir prancūzų atstovai buvo žemo rango ir neturėjo reikiamų įgaliojimų.

1939 metų rugpjūčio pradžioje Stalinas suprato, kad neverta tikėtis rimto susitarimo su Londonu ir Paryžiumi. Šią išvadą patvirtino derybos su anglų ir prancūzų misijomis, atvykusiomis į Maskvą rugpjūčio 11 dieną, svarstyti bendrų veiksmų organizuojant atsaką agresoriui. SSRS gynybos narkomas maršalas Vorosilovas uždavė klausimą – ar susitarta su Lenkija dėl sovietų karių judėjimo per jos teritoriją karo prieš Vokietiją atveju. Į tai prancūzų delegacijos vadovas generolas Dumenas (Aime Doumenc) atsakė, kad Lenkijos planai jam nėra žinomi. Vorosilovas paklausė, kokią kontingentą Didžioji Britanija gali suteikti prancūzų armijai. Anglų generolas Heivudas (Thomas George Heywood) pareiškė, kad per pirmąją karo su Vokietija fazę Britanija pasiųs 16, vėliau – dar 16 divizijų, o šiuo metu anglų salose dislokuotos tik penkios reguliariosios divizijos ir viena motorizuotoji.

Šie skaičiai kėlė juoką, palyginti su Vokietijos, jau turinčios 140 divizijų, karine galia. Anglų pajėgos negalėjo lygintis ir su 120 divizijų, kurias, kaip manyta Londone ir Paryžiuje, pačioje karo pradžioje galėjo surinkti SSRS. Sovietų derybininkams paklausus, kokie sąjungininkų planai dėl Belgijos, Prancūzijos atstovai pareiškė galintys kirsti šios šalies teritoriją tik esant pastarosios prašymui. O ar toks prašymas buvo – nežinia. Visa tai rugpjūčio 14 dieną paskatino Vorosilovą konstatuoti: „Nesant aiškaus ir nedviprasmiško atsakymo į šiuos klausimus, karinės derybos beprasmės... Sovietų karinė misija negali rekomenduoti savo vyriausybei dalyvauti sumanyme, kuris iš anksto pasmerktas žlugti.“

Štai taip susiklostė aplinkybės, kai Berlynas pasiūlė pagerinti Vokietijos ir SSRS santykius. Dar anksčiau, rugpjūčio 2-ąją, Ribentropas (Joachim von Ribbentrop), kalbėdamasis su SSRS pasiuntinybės Berlyne diplomatu Astachovu, išreiškė pageidavimą (žinoma, tiesiogiai pavedus Hitleriui) sukurti „naujo tipo“ Vokietijos ir Sovietų Sąjungos santykius. Jis pareiškė, kad bet kokią problemą, kilusią nuo Baltijos iki Juodosios jūros, galima išspręsti abiem pusėms naudingomis priemonėmis. Astachovas paklausė, ką tiksliai Reicho ministras turi omenyje. Ribentropas išsakė pasirengimą derėtis aktualiais klausimais, jei sovietų vyriausybė taip pat tam pasirengusi. Reicho ministras telegrama informavo Vokietijos pasiuntinį Maskvoje Šulenburgą (Friedrich Werner von der Schulenburg) apie pokalbio su Astachovu turinį. Dokumente buvo įdomus priedas: sovietų reikalų patikėtiniui padaryta užuomina apie Vokietijos pasirengimą „susitarti su Rusija dėl Lenkijos likimo“.

IŠVYKIMAS IŠ PETROGRADO

Gerai pamenu, kaip išvykome iš badaujančio Petrogrado. Šalyje šėlsta pilietinis karas. Kažkada buvusi nuostabi, šiandien Šiaurės Palmyra, carinės imperijos sostinė, tėra niūrus ir šaltas miestas, kurio akmeniniuose rūsiuose lindi į antklodes susisupę gyventojai. Sovietų vyriausybė persikėlė į Maskvą, o Petro Didžiojo atvertas „langas į Europą“ virto gūdžia provincija, toks jo statusas ir liko. Mama tempia mane už rankos. Apmuturiotas skara, stengiuosi gana greitai žingsniuoti. Vėjas Nevos prospekte gainioja laikraščių ir proklamacijų skiautes, saulėgražų lukštus. Priešais žygiuoja jūreivių būrys. Ant pečių – šautuvai su durtuvais...

Mama gavo savaitės davinį gamykloje, kurioje dirba tėtis: pusę kepa-liuko juodos duonos, dvi džiovintas žuvis, keturias bulves. Ji skuba grįžti namo, nes tėvas serga šiltine ir guli lovoje karščiuodamas. Visada stiprus ir energingas, dabar visiškai bejėgis.

Tėvas, ypač jaunystėje, mažai domėjosi politika. Vis dėlto jis džiaugėsi Spalio revoliucija ir, eidamas į miestą, papuošdavo švarko atlapą raudona puokštele. Jis manė, kad, išlaisvinus Rusiją nuo tironijos, ims sparčiai vystytis šalies pramonė, tėvas svajavo ir pats dalyvauti tame procese.

Bet sumaištis, prasidėjusi po Spalio perversmo, ir broliškasis pilietinis karas tėvui buvo asmeninė nelaimė. Kilęs iš varganos provincijos mokytojo šeimos, anksti netekęs tėvų, pats prasimušė į žmones. Aukso medaliu baigė gimnaziją, tada iš gimtojo Černigovo išvyko į Peterburgą, kur sėkmingai baigė Gatčinos mokyklą ir Peterburgo politechnikos institutą. Jo ir kitų gambiausių studentų vardai auksinėmis raidėmis įrašyti marmurinėje plokštėje.

Bet studijų metais tėvas skurdo. Jis pasakojo, kaip su neturtingais studentais lankydavosi smuklėse, kur ant stalų visada stovėjo ropinės su vandeniu. Jis nieko nekainavo, kaip ir duona, supjaustyta storomis riekėmis. Čia galėjai pasiimti naujausią laikraštį, gulintį ant židinio, ramiai paskaityti nieko neužsakydamas. Jie apsimesdavo, kad skaito, ir patyliukais dorėjo duoną, užsigerdami vandeniu. Papildomas tėvo uždarbis buvo privačios

pamokos. Baigusį institutą jį paskyrė Putilovo laivų statyklos vyriausiuoju inžinieriumi. Tėvas gaudavo gerą atlyginimą, vedė merginą, kilusią iš mieste žinomos, nors ir truputį nusigyvenusios šeimos. Atrodė, kad ateitis pranašauja laimę ir gerovę... Ir staiga viskas žlugo. Milžiniškos pastangos ir našlaitystės vargai pasirodė beprasmiai.

Močiutė parduoda šeimos brangenybes, kad galėtų iš spekuliantų nupirkti maisto. Sergantis tėvas geriau maitinamas, mums irgi lengviau tverti. Butas nešildomas, todėl visi gyvename viename kambaryje. Malkų židiniui nėra, bet mus gelbsti alavinė krosnelė – „buržuika“. Savo keturiomis ilgomis kojelėmis ji remiasi į geležinį lakštą svetainės viduryje. Vamzdis, panašus į nutekamąjį, išraitytas palubėje ir išvestas pro orlaidę.

Mes jau sukūrenome tuziną kėdžių ir senelio rašomąjį stalą. Savo eilės laukia valgomiojo indauja. Kažkokie apsukruoliai įsigudrino gaminti tokias krosneles. Jomis šildosi „buržujai“ – kažkada gyvenę turtinguose rajonuose su centriniu šildymu, kuris dabar išjungtas. Iš čia ir krosnelės pavadinimas. Ji akimirksniu įkaista iki raudonumo, vanduo arbatinuke užverda per kelias minutes. Taip pat greitai „buržuika“ ir atvėsta. Naktį kambaryje oro temperatūra – žemiau nulio.

Badas Petrograde. Žmonės rikiuojasi prie maisto prekių parduotuvės. 1917 m.